

quam propterea altum silentium occupavit, cum aliis inutilibus, ut dixi, frustra legalibus constitutionibus immistam, decreto majestatis nostrae illinc eximimus.

CONSTIT. XCV.

DE AVULSA TERRÆ CRUSTA¹.

Idem Imperator eidem Styliano.

Antiquioribus, quæque ante nate sunt legibus ortus causam rerum usus præbuit. Legislatores enim quæ in communem vitam incident, singulatis accurate executientes, pro illorum natura leges condunt. Quomodo ergo ex communis vite negotiis (quemadmodum diximus) legibus nascendi occasio existit, et vero propter novam quampiam rem, quæ ad veterem aliquam legem referri non potest, lege opus esse videmus, quo videlicet si alias quoque istiusmodi aliquid contingat, id legitime dijudicari possit: legem pro conditione rei in rerum naturam producimus. At quæ illa lex? Quando diversi domini agri sibi invicem adjacent, et alter superiore loco, alter autem depresso et campestri situs est, si superioris et impendentis agri pars aliqua cum arboribus aut sine his prærupta, subjacentem agrum, qui ruinam exceperit, obtegat, ne simpliciter, neque inferioris agri dominus avulsam materiam tanquam suam vindicet: neque superioris dominus, qui avulsionem passus est, de finium qui ruinam incidentem exceperunt, dominio, illi litem moveat: sed inferioris agri dominus superioris agri domino, si divulsam materiam (sive arboribus consista sit, sive illis vacet) recipere et asportare velit, id permittat: ille autem optionem habeat utrum receptam, suisque finibus restitutam materiam, quemadmodum solet obtinere: an vero (si illam asportare nolit) prorsus tum a materia, tum a finibus qui illam exceperunt, abstinere, neque agri qui divulsa suscepti, domino negotium facessere velit. Quemadmodum enim quum domus sibi invicem adjacent, et alterius structura supereminet, alterius humilis et pressa est, si eminentiorem domum in humilem collabi contingat, dominus ejus aut² delapsam materiam recipere, aut, si id nolit, illa prorsus cadere: neque domus quæ casum exceperit, dominum inquietare debet, ita hic quoque eo ad consequentiam et exemplum tracto, idem custodiri et observari convenit.

CONSTIT. XCVI.

* DE SEPULCHRO VIOLATO¹.

Idem Imperator eidem Styliano.

Quæ delicta sola animi nequitia committuntur, nullaque naturali necessitate excusari possunt, his neque venia tribuenda neque inferenda pena effugium concedendum est. Quæ vero non omnino a malitia procedunt, sed mixtam naturæ violentiam habent, his utique ab illis, qui proposita sibi naturæ vi judicare volent, venia non denegabitur. Ex hac ego ratione civile, sacrumque decretum, dum de sepulchrorum perscrutatoribus statuunt, sibi mutuo non contradicere conjicio. Civilis namque lex², malam voluntatem tantummodo intuens, negata prorsus venia, id delictum punit: sacra vero (ad pauperlatem, quæ humanam vitam misere vexat, sæpeque pressos non audenda audere cogit, ni fallor, respiciens) penam in deprehensos non constituit. Nos itaque ad utrumque decretum nos accommodantes, ac, quoad fieri potest, penam atque veniam inter sese conjungentes, sancimus, ut qui semel duntaxat id ausi fuerint, leni misericordique sententia feriuntur: qui vero ex clementia illa iterum peccandi occasionem rapiunt, nec inde prudentiores facti a malitia desistant, nullis precibus admissis penam sustineant. Illa autem in dorsi verberatione criniumque tonsione³ consistet.

CONSTIT. XCVII.

UT IN¹ CONTESTATIONE LITIS, ET MAGISTRATUUM INITIO JURETUR.

Idem Imperator eidem Styliano.

Tametsi lex, quæ in magistratum initio², litiumque contestatione³ jurandum præcipit, divino jussu qui jusjurandum prorsus vitandum

CONSTIT. XCV. — 1. L. 9, § 2, D. de damno infecto. — 2. L. 7, § ult. l. 9, D. d. t. CONSTIT. XCVI. — 1. Lib. 47, D. 19; Lib. 9, C. 19. — 2. L. 3, l. 9, D. de sepul. viol. — 3. 444. N. 105, infr.

prescribit, aliquo modo contradicere videatur: tamen si quis verborum mentem perspicat, non in contrarium illam rogatam esse, sed e diverso jurisjurandi susceptione idem quod ejus prohibitiōe sacra lex, effecere conari deprehendat. Etenim hæc quidem, quo mendacio nostrum viam præcludat, in universum jurare veat: illa vero, dum hoc ipsum vult, ad fugandum mendacium jusjurandum in auxilium assumit. Quapropter nobis non in verborum formam, sed propositum illorum finem cogitationes adigebimus, non aspernari civile decretum, tanquam cum divino et Domini nostri mandato pugnet: sed tanquam eodem vergat, illi honorem conservare visum est. Ceteroquin etiam hoc sentimus, Domini jussu non simpliciter ad moderanda communis vitæ negotia, sed ad constituendum illis, qui ad beatam illam sublimitatem ascendere desiderant, in perfectiorem rempublicam gradum esse promulgatum. Cujus sane generis nonnulla etiam alia sunt, ut hoc: *Ne solliciti sitis animæ vestræ, quid esuri sitis, et ne reponatis thesauros in terra, etc.*, quæ eodem dicta sunt. Hæc enim et similia seorsum perfectioribus demandantur. Ea propter nos civili legi suam vim (quomodo diximus) imminutam conservantes, sancimus, ut qui magistratum inueat, litemve contestantur, veritatem mendacio prælaturos, nec ullo modo recta via declinata, in obliquam fraudis semitam concessuros, jurcjurando affirmant.

CONSTIT. XCVIII.

* DE POENA EUNUCHORUM, SI UXORES DUCANT.

Idem Imperator eidem Styliano.

Legum ortus, tum ut respublica recte constituatur, hunc sibi finem proponit, tum interdum naturæ injuria affectæ auxilium offert. Justum est ergo, ut nunc etiam de hac specie, an eunuchos in matrimonium conjungi liceat, in questionem ducta, lex enascatur. Sed priusquam illa proponatur, rem examinare, et an istiusmodi conjunctio matrimonium appellari possit, imo an omnino quæ in matrimonio peraguntur, (quæ sunt sacræ præces¹, sacrificium, carnalis oblectatio ac voluptas, et quæcunque in matrimonio fiunt) fas sit in illa perfici. Sacerdos igitur ad imitationem cælestis a conditore (qui sexus ad multiplicationem copulavit) pronuntiatæ benedictionis verba sacra effatur. Humani autem ingenii voluptas et lætitia ad geniales complexus, et utriusque sexus fœtum respiciens, progressum facit. Sponsorum enim parentes, dum se viscerum suorum visuros fœtum, et sponsi ipsi, dum se in lucem edituros generis successores sperant, multiplici voluntate perfunduntur. At hic nihil tale subest. Quali enim cum oblectatione illi conveniant? quale sacrificium eorum aggregationem stabiliat? Quum autem illorum conjunctio adeo omni oblectamento vacet, et consecrationis, sacrificiorum, benedictionisque adeo non capax sit, quomodo in ipsos matrimonii appellatio quadrabit? Imò quomodo non aliqua quæ nefarius debetur, idque ex lege ipsos pena sequetur? Atque quod ne ab initio quidem matrimonium vocari possit, breviter ita dictum sit. Sed magis exactiusque rei indignitatem oratio exploret. Rerum conditor quum initio marem et feminam consociaret ad largum quod inde exiturum esset, incrementum respiciens, consociationem illam faciebat. Quin et naturæ (quæ tanquam famula quantum potest, a conditore tradita præcepta observat) ut in hoc matrimonii consuetudo inueatur, quo sobolis procreatio procedat, quoad quidem ab ipsa tale ministerium conditor præstari velit, propositum est. Si igitur vel hic quod naturæ conditor, ipsaque natura voluit, apparet, quod prohibendum ducimus, ne prohibeatur: sin minus (ut certe nihil istiusmodi est, sed contraria omnia, et nulla ad implendam Domini voluntatem vis et ejus generis, quiddam quod natura non agnoscat) quare non omnibus modis prohibebitur? Quod si quis contentioniibus gaudens, dicat, si propter sterilitatem eunuchi a conjugio secluduntur, multis etiam aliis conjugium interdicti debere, quum non omnes quicunque in conjugium cocunt fertiles se præstent: ad contentiōnem in promptu est responsio, quod tametsi nullus ex iis fœtus signatur, non tamen in hoc congregati sint, ne quam communis vitæ utilitatem conjugalis copule adferant: quum potius contra procreandorum liberorum desiderio congregatos constet, quos effectum desiderio responsurarum opinantes in eventu spes fefellerit: hic vero ut tale aliquid dici possit, permultum absit, quum qui ad peregrinam illam commistionem conveniunt, liquido scientes se steriles ac ad gignendum inutiles convenire, naturæ quasi insidiati sint. Ac sane ob hoc duntaxat odio etiam ambo digni sunt: mulier, quod cum conjugalis consuetudinis cupida fecundo se jungere potuisset, infecun-

CONSTIT. XCVII. — 1. N. 107, infr. l. N. Just. 42, c. 3; L. 2, C. de jurjur. propter eunuchum. — 2. N. 8, c. 7. — 3. d. L. 2, d. N. 49, c. 3. CONSTIT. XCVIII. — 1. N. 89, supr.

dum et sterilem prætulit: eunuchus vero, quod ut in vanum Dominus benediceret, impotentia sua effecerit. Si quis porro fundum ex quo alius aliquis fructus metat, vastet, et incultum relinquat, an hunc tanquam malum, atque perniciosum odio habebimus, ejusque si fieri potest institutum reprimemus: illi vero qui fundum ex quo ratione præditum germen pullulet, desolat, et inutilem reddit, tanquam nihil indignitatis committat, id facere permittemus? Et sane quid quisquam dicat? Sed Paulus, inquit, ait. *Matrimonium contrahere quam uri satius est*: quapropter naturalis fervoris contemplatione conjunctio prohiberi non debet. Sed tu qui Paulum laudas, ad Pauli verba attende. Matrimonium contrahere, inquit, id est, per matrimoniale commercium cum muliere conjungi. Si igitur tua cum muliere commistio, consociatio matrimonialis, et benedictio quæ in matrimonio cocuntibus debetur, digna est, matrimonium illam nomina, et observa uxorem: sin ne tantillæ quidem benedictionis unquam capax fueris (quæ enim aut qualis consecratio in iis, qui simul contra conditoris decretum, simul contra naturæ legem conjunguntur, locum habeat?) quid Paulum in approbationem cœlibis tui et peregrini matrimonii pertrahere audes? Ad hoc vero si qui ipsis naturalem et propiam marium potentiam execerant, hoc consilio id faciunt (tametsi vitiose ac quadam in Deum rebellionem id faciant) ne amplius viros se exhibere queant, sed quantum ad libidinis stimulos attinet, prorsus elanguescant, cubilisque² fidi, et in quos suspicio non cadat, custodes sint (quod sane ipse vocis sonus promittit) quomodo in hoc non justam adversum se indignationem eudent, quod non solum inimicam³ naturæ voluntatem capessant: verum etiam illis qui licet malitiose, quomodo tamen, ipsis videretur, utiles illos reddere studio habuerunt, adversari deprehendantur? et quum novum atque peregrinum sexum representent, non tamen se neque initio attributa naturæ, neque qua transformati sunt, malitiose arti accommodent? Propterea sancimus, ut si quis eunuchorum ad matrimonium procedere conperiat, et ipse stupri pœnæ obnoxius sit: et qui sacerdos istiusmodi conjunctionem profanato sacrificio perficere ausus fuerit, sacerdotali dignitate denudetur.

CONSTIT. XCIX.

UT QUI JUSJURANDUM DEFERT, PRIOR¹ DE CALUMNIA JURET.

Idem Imperator eidem Styliano.

Quæcunque ad recte cavendum spectant, quæcunque ad bonos mores pertinent, hæc et singulis et universæ reipublicæ, quæ a me ad invenienda dummodo possint, aut ab aliis inventa in publicum usum deducenda petant et contendunt, in medium pono. Ac idcirco supra alias hæc etiam lex², quæ eum qui aliquem ad jurandum adigit, se³ nullo dolo malo, neque facessendi negotii animo, sed ut rei, cuius ambiguitate ratio ipsius astuat, veritatem cognoscat, jusjurandum exigere, prius jurare jubet: quum velut despererit, quæ reviviscat digna visa est. Quum enim id decretum recte veterioribus placuisset, recentiores ejus cautionem negligentes, delato jusjurando, a quo exigitur, hunc id subire volunt: qui vero exigit, de eo nihil solliciti sunt. Statui igitur nostra majestas, ut secundum veterum legislatorum decretum juramentorum forma servetur: et qui ab adversario auferre jusjurandum conatur, quam fidem ex aliis quaerit, de moribus suis prius ipse præstet: *quod nempe non dolo, sed necessario et inevitabili de causa ad deferendum jusjurandum procedat*. Existimo enim, quum ambo ita ad jurandum aligentur, aut dilucidiorum in juramentis exituram veritatem, aut hos aliquo modo reprimendos, neque tam prompte alacrique gressu, atque nunc progredi videntur, ad deferendum jusjurandum prodituros.

CONSTIT. C.

DE SERVIS QUI LIBERIS IN MATRIMONIUM CONJUNGUNTUR.

Idem Imperator eidem Styliano.

Leges, quæ ex benigno judicio prognatæ sunt, bona sua ordinatione et moderamine iis etiam controversis, quæ non admodum crebro in res humanas incident, auxilium ferre instituit. At vero quam tantæ benignitatis sint, quomodo non longe magis eorum, quæ in hominum vita

2. Par. L. 4, C. de præposit. sacri cubic. — 3. Canon. Apost. 21, 22, 23. CONSTIT. XCIX. — 1. L. 34, § 1; L. 37, in fin. D. de jurjurando; L. 9, C. de reb. cred. — 2. d. L. 34, § 4. — 3. N. 107, infr. CONSTIT. C. — 1. N. 101, infr. — 2. Fac. L. 3, D. de liberali causa.

assidue versantur, curam suscipient? Si enim medicus quispiam iis quæ minus angunt curam adhibeat, quæ vero magis angunt, negligat: id quod minus angit, non per peritiam et prudentiam curare videatur? Ea propter legum dignitati plus majestatis attribuentes, quod hactenus ex consuetudine dijudicatum est, de iis nempe qui ex inæquali fortunâ (libera videlicet et servili) amore instigante in matrimonium conjungi contendunt, in legem includimus, ac sancimus, ut si homo liber servilis personæ nuptias sectetur, sub duplici hac conditione matrimonium inueatur, ut is aut æqualem cum servili persona, cui per amorem associatur, fortunam suscipiat, aut pretium, quo illa servitute liberata in libertatem perveniat, solvere promittat. Atque hoc quidem, tanquam inæqualis matrimonii arrham quandam, eum qui consuetudinis societatem cum servili persona init, persolvere oportebit. Statuimus vero etiam, ne domini hac in re se inhumanius gerant: et, si persona quæ servum in matrimonium delegit, servire malit, utriusque servitus domini¹ morte terminetur: eaque ubi incidit, cum liberis², si quod ipsis matrimonium largitum est, dimittantur liberi: sin in servitutem non consentiat, neque in promptu habeat, unde pretium plene persolvat, libertate per vim mulctetur: sed serviens apud eundem dominum, mercede quotannis binis solidis aestimanda, servitutem tot annis duret, quod pacto pretio in plenam summam deducto dominum satis pro servo accepisse, neque justam causam ad detinendum amplius habere sust ostensuri.

CONSTIT. CI.

DE SERVIS CONJUGIBUS, SI ALTER ILLORUM LIBERTATE DONETUR.

Idem Imperator eidem Styliano.

Non solum quod inter personam liberam et servilem ab initio contrahitur matrimonium, sed quod communiter in servitute degentes in pari fortuna contraxerunt, hoc etiam, altero illorum forte a domino libertate donato, altero vero in servitute retento, ad inæqualitatem redactum est, ex istiusmodi causa valde contentiosas ambiguitates et questiones, eo quod lege dijudicatum non sit, sæpe exsuscitare conspiciunt. Quam itaque hoc quoque a nostra majestate lege conceptum, convenienter distingui deberet, hanc per quam recte dijudicetur legem accepit. At vero quæ illa lex? jubemus, ut si servitute liberata persona conjunctioni ejus, quæ in servitute relicta est, acquiescat, secundum formam¹ de personis liberis et servilibus matrimonio conjungendis lege comprehensam matrimonium indisruptum maneat. Oportet enim, ut aut datam sibi libertatem non usurpet, et æqualiter cum altera libertate non donata servitutis jugum subeat, donec² extremus vitæ dies domino obveniat: aut, siquidem libertatis dignitatem exuere nolit, pro adjuncta sibi persona pretium se soluturam promittat. Cæterum si hoc negliget, et ex libertate sua occasione arrepta, in servitute relictam personam in vitæ suæ statum abripere conetur, non solum non hac arrogantia quicquam efficiat, neque alteri libertatem donandi potestatem habeat: verum etiam ipsa quam libertatem nacta est, hac excidat, rursusque servitutis jugo collum subdat: utpote quæ ingrato animo benigne domini sui ac beneficæ voluntati injuriam intulerit, ejusque judicium, quod revereri et venerari debebat, tanquam per rebellionem contemnere cogitarit.

CONSTIT. CII.

DE PRÆDIIS MARITIMIS AD REMORAS¹ PISCATORIAS CONSTITUENDAS SEORSUM NON SUFFICIENTIBUS: ET UT INVITUS ETIAM AD SOCIETATEM ADIGATUR.

Idem Imperator eidem Styliano.

Multa cumulatim bona² mortalium vitæ confort prudenter et cum ratione instituta rerum communio. Etenim qui viribus valet, si cum altero, qui similiter viribus valeat, communicet, longe præstantiores atque utiliores ejus vires fuerint: et divites, si divitiis communes faciant, majorem ex divitiis voluptatem capiant: denique si paupertas præmat, operarum communio consolatione, qua paupertatis acerbitas mitigetur, non indigebit. Verum quum adeo commoda atque utilis in communi vita communio et societas sit, mirabilis quædam hominum animos subiens

CONSTIT. CI. — 1. N. 100, supr. — 2. d. N. 100. CONSTIT. CII. — 1. Ade. N. 57, supr. l. N. 105, N. 104, infr. — 2. Fide. tamen. L. 16, D. de servitut. præd. urb.; L. 77, § 20, D. de legat. 2.

pravitas, nedum aliis ad utilitatem impedimento est, verumetiam qui ipsam fovet, ut rebus suis noceri, quam ut inita cum vicinis societate ipsis aliquid lucri accedat, permittit malint, persuadet. Ac tale quiddam certe de nonnullis audivimus, qui quum maritima prædia habeant, quæ per se non ita multam lucri adferant, cum vicino autem et adiacente prædio communicatione conjuncta, uberiorem utilitatem reddant: societatem inire, neque illa cum vicinis prædiis commiscere (qua ratione ambo aliquid lucrari possent) per malignitatem nolunt: sed contra, seipsos etiam damno afficere malunt, dummodo vicino nocimento sint. Verum enimvero tametsi damnum suum tales agnoscere nolint, suaque mala administrantes, utilitatem per improbitatem negligant, tanquam immanes bellæ, ut propinquos ledant, in sua vulnera prouentes: non tamen istiusmodi malignitatem in communi vita imperatoria nostra majestas inolescere patitur: neque quia illi utili cura digni non sunt, auxilio vacuos relicturi sumus. Quare ex parte aliqua ipsis, præcipue vero vicino, quem ista inhumanitas male torquet prospicientes sancimus, ut si istiusmodi prædia mare versus, non adeo singula lata sint, ut septi remoratorii constituendi jus habeant, ejus juris consequendi causa communione conjungantur: quo per istiusmodi communionem domini ex suis possessionibus utilitatem sentire possint: et si dominorum alter communionem facere nolit, ad illam invitus² etiam compellatur. Quum enim quamvis invitus aliquis beneficii⁴ particeps sit, id benignitatem etiam esse persuasum habemus. Hic autem longe major se exerit benignitas ubi non solum qui beneficium non agnoscit, illo tamen afficitur: verumetiam qui illo inique privabatur, id sentit et percipit.

CONSTIT. CIII.

DE HIS QUI DE MARITIMIS PRÆDIIS AD CONSTITUENDAS REMORAS¹ PISCATORIAS SOCIETATEM INEUNT.

In societatis usitatum est, ut fere qui plus contulit, idem plus lucri sentiat². Et recte sane negotium instituunt, inter quos ita convenit. Veruntamen de maritimis prædiis societas inita, non ideo recte, cujus prædium latius est, eo cujus arctius est, majus lucrum auferat. Exempli gratia, hujus prædium centum passus latum sit, illius vero longe angustius, si hæc conjungens communio inde utilitatem suppeditet, ut æqualiter, non autem secundum cujusque portionem, proventus inter socios dividatur, rationi consentaneum est. Quid ita? quia in aliis negotiis (in tollatione pecuniarum nempe, aut pecorum, aut etiam, si quis ita velit terrestrium locorum) unaquæque res que in communionem coit, per se domino, quantum ejus natura fert utilis, esse possit: in maritimis vero prædiis id similiter se non habeat. Nam non quemadmodum illa, sic quoque maritimi juris portio, in se considerata, peculiare lucrum habet. Non enim præda ibidem semper loci consistit, tanquam venatores expectans. Alioqui vero, etiam quod major portio, propter minoris defectum inutilis sit. Quis enim ex re imperfecta usus aut utilitas? Additio autem minoris quam imperfectionem expleat, quodque per se ad nihil conducit, utile reddat, rationi consentaneum sit, ut utilitatis ex majore portione, quæ citra accessionem minoris nihil emolumenti adferat, provenientis æqualem partem domino suppeditet. Propterea igitur legem etiam quæ deinceps juste hoc gubernet, imperatoria nostra majestas profert. Statuimus vero, ut si duarum maritimarum portionum, quarum altera major, altera vero minor sit, ad constituendas remoras piscatorias in communionem conjunctio fiat, utriusque portionis domini ex æquo inter se lucrum dividant.

CONSTIT. CIV.

DE PISCATORIS REMORIS¹ INTER QUAS LEGITIMUM INTERSTITIUM NON EST.

Idem Imperator eidem Styliano.

Quandoquidem sæpe usuvenit, ut quum legitimo intervallo vicinæ inter se remora piscatorie non distent, contentiones atque lites exsuscitentur: de his etiam controversiis statuimus, ut reus ubi legitime convictus fuerit, si loci spatium patiatur, eo remoras transferat, ubi tanquam legis præscriptum despiciat, litem subliturus non est: si vero quo trans-

¹ Restrictur L. 16, § 4, D. de condit. indeb.; L. ult. C. commun. divid. — 4. L. 69, D. de reg. jur.
² Constit. CIII. — 1. Adde N. 57, N. 103, supr.; N. 104, infr. — 2. L. 6, D. pro socio; vide tamen L. 5, § 1, D. eod.; § 2, Inst. de societate.
³ Constit. CIV. — 1. Adde N. 57, N. 103, supr. — 2. Fac. L. 15, D. qui potiores.

ferat locus non sit, annorum curriculum observetur, quot in litigioso loco remorarum septem fixum fuerit: et si actore presente, nullamque protestationem interponente decem annos constiterit, immotum eodem in loco permaneat: at si actor peregre sit, ut septem non moveatur, decemium non sufficiat, sed alterum annumerari oporteat, ut anni omnes viginti sint. Atque hoc quidem præscriptum in profanis obtineat. Ecclesiæ vero et monasteria et si qua alia venerabilis domus, tum denique quæcumque ad fiscum referuntur, quum ipsis ad annum quadagesimum jura conserventur, dictum tempus despiciant. Ac sic quidem de remoratorum statione, quæ propter temporis longitudinem moveri non possint sancientes, jubemus ne actor maritimæ oræ emolumento² privetur: tametsi quod tempus elapsum sit, obtinere litem non poterit.

CONSTIT. CV.

SI MAGISTRATUS ALIQUIS RES FISCALES FURATUS ESSE DEPREHENSUS SIT¹.

Laudabilis res est legitima castigatio et pœna, quod incomposita emendat: et ad mala propensos, ne in illa proruant, vel invitos restringat. Laudabilis est, inquam, quando legibus convenientem servat clementiam, neque hanc excedere argui potest, neque vero castigandi prætextu crudeliorem se exhibet. Quando et pater² donec benigne delinquentem filium castigat, simul prudentiæ, simul castigationis nomine laudandus est: ubi vero paterno affectu abjecto, non ut³ patrem decet, sed atrocem in modum pœnam filio infligit, non paterno more castigat, neque quisquam atrocitatem approbat. Ac sane si leges revera reipublicæ parentes sunt, (quemadmodum sunt profecto) requiritur omnino, ut pro⁴ ratione delictorum pœnas etiam constituant: nequaquam vero immanem aliquam multoque quam pro delicti modo graviorem pœnam imponant. Nam quomodo id legitimum est correptionis, quomodo inde manantis medicationis, si qui cuiquam mortem intulisse convictus non sit, morte puniatur? Medicis sane quidem non præcise integra membra secari jubent, et lex quum medicorum commiseratione infinito majorem præ se ferat commiserationem, (si quidem corpora intumescendo spectat medicinæ beneficium, leges vero tam animo, quam corpori beneficia præstant,) tantam crudelitatem in eos, quibus mederi vult, exeret? Hæc itaque quum hunc ad modum sese habeant, placuit nostræ majestati, uti quæ lex⁵ mortem decernit in magistratum qui res fiscales furatus esse deprehensus sit, neque vero in hunc solum, sed in illos etiam, qui hæc in re illi socii fuerint: hæc tanquam ab humano legalique ingenio aliena, non amplius in legalibus constitutionibus locum habeat, neque nominetur quidem, et velut supervacanea extra rempublicam projiciatur. Dehinc vero istiusmodi magistratus pro fiscalis rei furto dignitate expellantur: quæque sarripuerint, hæc in duplum dependant. Qui autem in hoc communicarunt, si divites sint, eidem pœna subdantur: sin pauperes, flagris cæsi ignominioseque tonsi⁶ exulare jubentur.

CONSTIT. CVI.

DE INDOTATIS MULIERIBUS QUANTUM MARITIS MORTUIS EX IPSORUM BONIS LUARENTUR¹.

Si rem quæ modo aliquo absurda, æquitati quæ esse dissentanea apparet, lata de illa lege ad decentem constitutionem deducamus, operæ pretium nos facturos videmur. At quæ illa tandem est? Quod quæ mulieres inopes (id quod non rarum est) locupletibus viris matrimonio junguntur, hæc illis defunctis provenientem ex ipsorum bonis portionem (provenit autem, si pauciores quatuor liberi sint, cognominis nisi numero portio, quadrans nempe: sin tot aut plures, quantum quisque illorum habet), non in perpetuum dominium, neque ut de illa testari possint: sed ad vitam in usumfructum tantummodo, et, ut inde vitam sustentent, accipiant: et ipsis mortuis in liberos hujus portionis dominium transferatur, neque illis rebus suis utendi quomodo velint potestas concedatur extra quam si nulli liberi supersint, quod infortunium illas rerum dominio bect: ut haud sciam utrum mulier ex se fructum videre præoptet, an vero ne nascatur aliquis, quo devolvenda ad ipsam portionis domina fiat, execrabunda precetur. Hanc vero absurditatem imperatoria nostra

Constit. CV. — 1. L. un. C. de crimine peculatus. — 2. L. un. C. de emend. proping. — 3. L. 5, D. ad leg. Pompej. de parricid. — 4. N. 61, supr.; N. Just. 82, c. 10; L. 11, pr. D. de pœnis. — 5. L. un. C. de crimine pœnal. — 6. N. 96, in fin. supr.
¹ Constit. CVI. — 1. N. Just. 53, c. 6, 117, c. 5.

majestas corrigens, sancit, ne² istius portionis dominium mulieri auferatur, utique ipsa quomodo visum sit, de illa statuat, et nihil aliud liberis quam quod ex Falcidia ipsis competit, debeat: tamen, ut priorum nuptiarum illa non obliviscatur, neque inducto altero marito prioris toro contumeliam inferat: quod si contingat, a nobis attributo dominio prorsus excidet: illaque fato functa liberi rerum domini fient.

CONSTIT. CVII.

UT ACTOR ANTE LITIS CONTESTATIONEM PORRECTO LIBELLO JUDICI FIDEM SUAM PROBAT¹.

Si quicquid honestum vitæque humanæ utile est, a senio liberum ac semper vernans permaneret, neque unquam ejus utilitas deficeret: id vero longe præstantissimum foret. Quamobrem etiamsi contingat (ut sane sæpe contingere solet) ut eo neglecto utilitas deperat, quorum curæ communis vitæ bona incumbunt: hi certe, ut ne id quod de se multum utilitatis in commune diffundat, restituere negligant, sane quam conveniens est. Ea propter et nostra majestas legem quandam rebus humanis multo quondam utilissimam, nunc vero velut senio confectam, et ne prorsus inutilis fiat periclitantem, ad pristinum robur reducens, senii incommodum quasi abradit, et ad primitivum ipsius usum, reique publicæ utilitatem renovat. Lex autem de illis, qui actionem movent, agit, ut hi priusquam ad rei disquisitionem deveniant, de suo instituto judici fidem faciant, scripto complexi, se nullo² dolo malo adversarium inquietare, neque alio judicio condemnatos esse, neque in præsens scire se nullum ad tribunal aditum habere, et maligno consilio negotium facessere, neque denique mendacis veritatem intervertere conatos esse. Atque hæc quidem legis præscripta sunt: quæ sane recte sese habent, eaque qui transgredetur, huic pœna infligebatur. Neque vero huic soli, sed causarum etiam patronos isdem dicta lex adjudicabat. Itaque hæc³ (quemadmodum dixi) cu deperditam prorsusque inutilem redditam, imperatoria nostra majestas, tum ad pristinas vires reducit, tum in rem publicam redditu donat. Ac vero sancimus, ut qui dehinc in judicium procedere volent, ante introitum quæ a lege præscribuntur, exhibeant.

CONSTIT. CVIII.

DE EO, QUI AD PRIMAM DENUNCIATIONEM JUDICIO SE NON SISTIT¹.

Neque vero hoc, tametsi neglectum haecenus contempitque habitum sit, incorrectum relinqui fas est, potiusque ut convenienti auxilio potiar, convenit: utpote quod humanis rebus multam de se utilitatem præbeat. Nos itaque quemadmodum istractatus, qui litem instituere volentibus formam præscribit, innovat est, ad consimilem etiam modum hoc innovantes, sancimus, ut qui semel judiciali citatione in jus vocatus, neque ipse pareat, neque alium qui pro ipso in judicio se offerat, mittit, iteram judicii denunciatione impetatur: cui si similiter non obtemperet, neque tertia denunciatione indignus censeatur: et si quidem, quum tam patienter judicialis elementa ipsum expectet, ipse nihilominus tertiam citationem contemnens (quum nulla justa causa comparitionem ejus impediat) neque per se, neque per alium judicio sistat: tunc omnino etiam absens condemnatur, et nequaquam deinceps, vel questionem movere, vel e condemnatione subterfugere ipsi permittatur. Atque hoc in utrumque litigatorem decernimus, sive quis in jus vocatus comparere negligat: sive quis actione instituta, adversarioque in judicium producto, deinde ipsi molestias prolationesque litis machinans ab intenta actione dolo malo desistat. Etenim hic quoque, ubi ter a giudice citatus non paruerit, absens condemnabitur, ita tamen (quemadmodum dixi) si nulla causa, quæ illum, qui se in judicio non obtulit, verisimiliter purget, ad justam excusationem subsit.

CONSTIT. CIX.

NE¹ INTRA SEPTIMUM ÆTATIS ANNUM SPONSALIA INEANTUR, NEQUE² ANTE DECIMUM QUINTUM MARIBUS, AUT DECIMUM TERTIUM FOEMINIS MATRIMONIUM CONSECRETUR.

Quum suum cuique rei tempus esse sapiens tradat, idque communis
¹ Abrogat. d. c. 5. vers. si autem. ibi, ut usum solum.
² Constit. CVII. — 1. N. 97, supr.; N. Justin. 49, c. 5 — 2. N. 99, supr. — 3. d. N. Justin. 49, c. 5.
³ Constit. CVIII. — 1. N. Justin. 69, c. 3; N. 118, c. 3.
⁴ Constit. CIX. — 1. L. 14, D. de sponsalib. — 2. N. 74, supr. — 3. d. L. 14. — 4. d. N. 74.

omnium, qui modo mentis compotes sunt, sententia tum amplectatur, tum probet: in omni actione tempus observare, longe pulcherrimum fuerit. Quod si fortasse alibi, in contrahendis certe matrimoniis negligi non debet. Oportet enim, ut quo ea res in communi vita magis necessaria est, eo prudentius cautiusque ad illam procedatur. Quam sane nos ob causam secundum veteres³, qui recte hæc de re lege lata staturunt, sancimus ne quo modo ante septimum ætatis annum sponsalia constituantur, neque matrimonium⁴, sponsa duodecim, sponso vero quatuordecim annis minore, sacris ceremoniis confirmetur. Atque hæc quidem, quantum ad communem publicumque reipublicæ usum attinet, ita vetitum sit. Verum si imperator⁵ (ut sæpe accidit) novam familiam conficiens, et sponsalia, et consecratione peragendam conjunctionem intra præstitutos annos desponsandis decreto permittat, id nihil legi adversabitur. Licet enim est, ut quibus Deus universi terrarum orbis, tanquam familie cujuspiam administrationem demandavit, hi secus quam lex quæ subditos devincit, præscribat, familias cogant.

CONSTIT. CX.

UT MULIER SOLUTO MATRIMONIO DOTE SUAM PROPTERQUE NUPTIAS DONATIONEM, ET RELIQUAM OMNEM MARITI SUBSTANTIAM IN COMMENTARIUM CONSCRIBAT, AC EO PROLATO RESARCIRI SIBI POSTULET, SI QUID DAMNI IN REBUS SUIS A MARITO SE PASSAM DICAT: CITRA COMMENTARIUM AUTEM EVIDENTEM PROBATIONEM NIHIL PETAT, AUT PETENDO ACCIPIAT.

Quum præter alia, quæ sancte a veteribus de matrimonii rebus tractata sunt, huic quoque tractatui satis prospectum sit: ut nempe mulier soluto matrimonio non quoquo modo res maritales percipiendas et detinendas vendicat; sed si de illis controversia moveatur, confectum post mortem mariti de dote sua et donatione propter nuptias, reliquisque maritalibus facultatibus commentarium publice prius exhibeat: et si quid ex dote a marito consumptum esse appareat, id ex ipsius bonis repetat, quum hoc, inquam, quomodo jus atque æquitas postulat, a veteribus constitutum sit, ac vero nunc ejus nulla ratio habeatur: quoniam veterum prudentiæ utilitatem conservandam ducimus, illorum sanctionem renovantes statuimus, ut dehinc omnibus modis de dote, propterque nuptias donatione, et aliis quibuscunque maritalibus rebus a mulieribus commentarius conficiatur: quo si quando, ad istiusmodi controversiæ speciem adigantur, et ad res maritales, pro eoquantum ipsarum res deteriores redditæ sunt, procedere velint: ex eo commentario aut probatione petitionis æquitas cognoscatur, utrum recte res maritorum vendicant, quando commentario comprehensa ab illis insumpta esse constabit. Citra commentarii autem testimonium, neque petitio locum inveniat, neque illa contentiose petentes aut audiantur, aut quicquam eorum quæ petunt consequantur. Porro commentarii conficiendi tempus statuimus: ut intra tres¹ menses fiat: et cujusmodi multa veteribus in tutores constituta² est, talis etiam hic procedat.

CONSTIT. CXI.

UT SI UXOR¹ MENTE CAPIATUR IDQUE NEQUE DOLO MARITI, NEQUE IPSO CONSCIO, ALIORUM MALEFICIO FIAT, ET ULTRA TRES² ANNOS ID MALUM DURET: MATRIMONIUM DIRIMATUR, ALTERAMQUE UXOREM DUCERE MARITO LICEAT³.

Idem Imperator eidem Styliano.

Nihil adeo ad conservandum genus humanum esse necessarium, atque quod e costa viro attributum est subsidium, cum artifex ille qui istud condidit, docet, tum ipsa natura divino documento attestatur. Quod cum ita sit, par atque conveniens erat, legis providentiam, et si qua aliunde cura mortalium rebus suscurrat, istiusmodi de re illa commentari et statuere, quæ per omnem vitam illis qui conjugii nexu uniti sunt, auxilio gaudioque sint: quæ initio propositum conjugii finem confirmet, non vero contra affligant, et miseriam perpetuumque marorem adferant. Si ergo conjugium tale esse oporteat (quemadmodum certe oportet) non sane suscipienda mihi illa lex⁴ videtur, quæ si post initum matrimonium, furore uxori corripitur, maritum illum perpetuo retineat, et furoris incommodum semper ferre cogit. Ubi enim approbetur, ubi rationi consentiant, et I. g. D. de sponsalib.; L. 4, D. de ritu nupt.; 5. N. Isaaci Angeli, c. 2, infr.
¹ Constit. CX. — 1. L. ult. § 2, C. de jure delib. — 2. L. 7, in pr. D. de admin. et peric. tut.
² Constit. CXI. — 1. Adde N. seq. — 2. N. Nicephori Botaniæ, c. 1. — 3. L. 22, § 7, D. soluto matrim. allegatur; L. 16, in fin. D. de ritu nupt.; — 4. d. L. 16, in fin.; L. 8, de his, quæ sui; L. 4, D.